

Marija Plenković*

E-mail: mplenkovi@gmail.com

Duje Dorotka**

E-mail: duje.dorotka@gmail.com

Muzej općine Jelsa

Ribarski muzej u Vrboskoj - pionirski poduhvat u zaštiti ribarske baštine Jadrana

Sažetak

Ribarski muzej u Vrboskoj osnovan je 1972. i najstarija je ustanova svoje vrste na obalama Jadrana. Oformljen u okviru nekadašnjeg *Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara* i uz veliki entuzijazam mještana, kroz razne promjene institucionalnih okvira i modela upravljanja kroz povijest opstao je do danas kao sastavni dio (zbirka) današnjeg *Muzeja općine Jelsa*. Prvih 49 godina svoga postojanja djelovao je u unajmljenom prostoru, a 2023. godine sredstvima EU i Općine Jelsa započinje izgradnja nove zgrade za trajni smještaj muzeja. Projekt je realiziran u suradnji Općine Jelsa i *Muzeja općine Jelsa*, a osim izgradnje uključivao je i tisak kataloga zbirke te izradu muzejske aplikacije. Sve projektne aktivnosti su realizirane i muzej će otvoriti svoja vrata za posjetitelje na ljeto 2025. s privremenim postavom, dok se ne osiguraju sredstva za realizaciju Projekta stalnog postava, izrađenog 2024. godine. Novi prostor omogućit će adekvatnije uvjete za daljnji razvoj muzejske djelatnosti i bolju povezanost s lokalnom zajednicom, čime će se omogućiti i bolja edukacija o važnosti ribarstva i povezanih tradicija. Iako će privremeni postav biti otvoren 2025. godine, dugoročni cilj ostaje stvaranje stalnog postava, koji će primjereno objediniti bogatu povijest i tradiciju ovog ribarskog kraja.

Ključne riječi: Ribarski muzej, Vrboska, Muzej općine Jelsa, ribarstvo, srednja Dalmacija, otok Hvar

1. Muzej ili zbirka?

*Odbor za proslavu otvaranja Ribarskog muzeja u Vrboskoj - o. Hvar
Prigodom jubilarne 30. godišnjice
Ratne mornarice i pomorstva SFRJ
Poziva vas na prijem
Prijem će se održati u hotelu „Adriatik“ - Vrboska
Otvaranje Ribarskog muzeja istog dana u 10 sati*

* Ravnateljica Muzeja Općine Jelsa, kustosica

** Voditelj Ribarske zbirke, kustos

Ovaj tekst pozivnice ilustrira činjenicu da je *Ribarski muzej* od svoga osnutka nazivan muzejom, što je uobičajeno i danas, nakon preko pedeset godina dinamične povijesti ove baštinske ustanove. Osnovan je 1972. godine kao jedinica tadašnjeg *Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara* (u daljnjem tekstu Centar), ustanove koja je, predvođena Nikom Dubokovićem Nadalinijem, udarila snažan temelj hvarskoj muzejskoj djelatnosti. Dakle, od osnutka je *de facto* bila riječ o muzejskoj *zbirci* Centra, ali u to vrijeme bilo je uobičajeno da se izdvojene zbirke nazivaju muzejima, pa je isti slučaj kasnije bio i s *Vinogradarskim muzejom* u Pitvama. Danas je *Ribarski muzej* pod upravljanjem *Muzeja općine Jelsa*, čija je posebnost da objedinjuje nekoliko muzejskih zbirki, izloženih na različitim lokacijama. Iako ova praksa korištenja obaju termina - *muzej* i *zbirka* - može djelovati zbunjujuće, termin *muzej* u nazivu zadržan je iz poštovanja prema dugoj tradiciji postojanja *Ribarskog muzeja* u Vrboskoj i činjenici da programski djeluje relativno neovisno o drugim zbirkama krovne ustanove, dok se termin *zbirka* koristi kada se govori konkretno o muzejskoj građi u užem smislu.

Dakle, *Ribarska zbirka* najstarija je zbirka u fundusu *Muzeja općine Jelsa*, a sadrži oko 500 predmeta koji ilustriraju uobičajene tradicijske ribolovne tehnike i ribarski stil života karakterističan za otok Hvar, ali i šire područje jadranske obale, s obzirom na to da su se na čitavom ovom području koristili isti ili slični alati, uz postojanje lokalnih specifičnosti s obzirom na dominantne tipove ribolova. Zbirka je karakteristična za drugu polovinu 19. i prvu polovinu 20. stoljeća, iako se brojni predmeti nisu značajnije razlikovali ni u znatno starijim povijesnim razdobljima. Fundus zbirke većim dijelom (približno 400 predmeta) čini izvorna etnografska građa, koju dijelimo u šest većih tematskih cjelina: oprema tradicijskog ribarskog broda; lov srdele *pod sviću*; prerada ribe; ribarske mreže; sitniji ribarski alat i pribor i ribarska kuhinja. Preostali dio fundusa čini zbirka prepariranih riba, školjaka, rakova i drugih primjeraka morske faune te povijesni dokumenti vezani uz ribarstvo. Za razliku od etnografske građe, stručna obrada ovih predmeta tek predstoji.

Među svim nabrojanim skupinama predmeta, jedna grupa se po svojoj kolekcionarskoj vrijednosti i unikatnosti posebno ističe - ribarski ferali. Naime, *Ribarski muzej u Vrboskoj* danas sadrži najbogatiju zbirku ovih naprava u Republici Hrvatskoj. Zbirkom se prezentiraju sve razvojne faze ribolovnih svjetala za lov plave ribe korištenih na Jadranu - od arhaičnih *svićala* na borovu luč, preko ferala na tekući petrolej, pa ferala na *garburu* i *petromasa*, ali i nekih manje poznatih inovacija i prototipa osmišljenih u vremenu „krize borovine” krajem 19. stoljeća. Iako su sami po sebi vizualno vrlo atraktivni, priča koju nam oni posreduju puno je važnija. U stanovitom smislu mogu se tumačiti evolucijski, kao razvojne faze suvremenih ribolovnih svjetala, no važno je istaknuti da je njihova gospodarska važnost u kontekstu povijesti našeg otoka bila mnogostruko veća. Ovi su ferali, zajedno s mrežama potegačama, u punom smislu othranili nebrojene generacije otočana u razdoblju kad je ribolov, posebice lov srdela, bio ključan faktor gospodarstva i opstanka malih otočnih zajednica. Svi ferali *Ribarskog muzeja u Vrboskoj* stoga su izravna veza s ribarskom prošlosti, svjedoci nekih prošlih vremena, ljudi, navika i

poslova, i autentični posrednici ribarske tradicije i baštine Vrboske i otoka Hvara - tim više što su izloženi upravo u Vrboskoj, gdje je većina njih i provela svoj „radni vijek“.

Što se tiče porijekla predmeta zbirke, više od 90% ih je nabavljeno u Vrboskoj, a gotovo svi (uz svega nekoliko izuzetaka) su s otoka Hvara. Iako, dakle, predmeti zbirke predstavljaju jedno šire područje, ona ima izražen lokalni karakter.

Slika 1. Dio starog postava s feralima Ribarskog muzeja (Muzej općine Jelsa)

2. Ribarska baština - poticaj za osnivanje muzeja

Već sama činjenica da je Hvar otok te da se tragovi ljudskog djelovanja na njemu mogu fragmentirano pratiti od prapovijesti do suvremenog doba, nameće vjerojatnost da je more bilo resurs ishrane stanovništva u svim povijesnim etapama. Uobičajena ishodišna točka u konkretnijim povijesnim pregledima otoka Hvara je dolazak Grka s otoka Parosa, koji 384. godine pr. n. e. utemeljuju naselje na području današnjeg Starog Grada. Bio je to značajan povijesni trenutak u životu otoka, jer je osnovani grad Faros postao polisom - samostalnom državom te je kovao vlastiti novac, imao radionice keramike i obilnu proizvodnju hrane iz obližnjeg polja koje se naziva *Chora Farou* (današnje Starogradsko polje)¹.

Arheološki podaci o životu na otoku u razdoblju prije grčke kolonizacije relativno su oskudni, a arheološki nalazi koji se odnose na ribarstvo antike su sporadični. Uglavnom je riječ o nalazima brončanodopskih i kasnije željeznih udica te utega za mreže, koji potvrđuju da se na otoku Hvaru ribarilo i u grčkom i kasnijem rimskom

¹ Čavić 2004:9

periodu, premda o značaju ribarstva za hvarsku antičku lokalnu ekonomiju ovi nalazi ne govore puno. Oskudnost povijesnih vrela proteže se i na razdoblje srednjeg vijeka.

Vjerojatno je da ribarstvo značajniju gospodarsku važnost na otoku neće imati sve do kraja 15. stoljeća, kada Venecija konačno stabilizira svoju prevlast na obalama istočnog Jadrana, koja će trajati sve do kraja 18. stoljeća. Relativno mirno ozračje mletačke uprave Dalmacijom, povremeno zvane i *pax venetiana*², otvorilo je mogućnost trajnijeg naseljavanja uz more. Ubrzo započinje i intenzivnije naseljavanje Vrboske, i to upravo zbog ribolova kojim je težačko stanovništvo iz unutrašnjosti otoka nastojalo upotpuniti i nadopuniti svoju privredu. Naime, najraniji poznati dokument o naseljavanju Vrboske je pismo koje župnik Vrbanja, Vrboske i Svirača Nikola Starjanić 1504. šalje biskupu, govoreći da su brojni njegovi župljani preselili u Vrbosku radi lova srdele³. O naseljenosti Vrboske prije ovoga ne znamo mnogo, no poznato je da *Hvarski statut* iz 1331. spominje Vrbosku kao granicu posjeda Pitava i Vrbanja s crkvicom sv. Petra - sveca zaštitnika ribara, što upućuje na mogućnost ribarske aktivnosti na ovom mjestu i u ranijem periodu. Ovome u prilog ide i jedna od teorija o porijeklu imena mjesta, prema kojoj je *Varbo(nj)ska* inicijalno bila uvala Vrbanja, što pretpostavlja da su je stanovnici naselja iz unutrašnjosti (u prvom redu iz mjesta Vrbanj) koristili kao svoju luku i prije nego je utemeljeno zasebno naselje.

Za razumijevanje ribarske historiografije otoka Hvara neizostavan dokument je i spomenuti *Hvarski statut* iz 1331., odnosno njegovo prvo tiskano izdanje iz 1643., koje nam donosi i niz pravila vezanih uz ribarstvo i trgovinu ribom: propise o reguliranju prodaje ribe, o cijenama pojedinih vrsta ribe, o zabranama pojedinih ribolovnih alata, o globama protiv prekršitelja itd. Sve ovo svjedoči tome da je ribarstvo na otoku Hvaru u ovom vremenu već bila važna gospodarska grana, koju su vlasti nastojale držati pod kontrolom.

Zanimljivo je i pravilo *Hvarskog statuta* prema kojemu se plemići koji se „rekreativno” bave ribolovom oslobađaju svih poreza i davanja prema crkvi i državi, što je bila obveza ribara „profesionalaca”. Najpoznatiji od ovih ranih rekreativnih ribolovaca bio je i Petar Hektorović, hvarski renesansni pjesnik, čiji je spjev *Ribanje i ribarsko prigovaranje* iz 1568. danas klasik rane hrvatske književnosti, a opisuje njegov trodnevni ribarski put od Hvara do Šolte s dvojicom ribara. Djelo obiluje opisima onodobnih ribolovnih tehnika i načina uživanja u ribi i vinu te izvrsno ilustrira značaj koji je ribolov imao za stanovnike otoka Hvara u 16. stoljeću. Od razdoblja mletačke uprave Dalmacijom ribarstvo, uz vinogradarstvo, postaje temelj lokalne ekonomije, a ove dvije gospodarske grane ostat će glavni motori razvoja otočnih zajednica sve do uzleta turizma sredinom prošloga stoljeća.

Prema kraju 19. st. tradicionalno vrbovačko ribarstvo intenzivira se i profesionalizira, ponajprije zahvaljujući novim tehnologijama ribolovnih ferala i

² usp. Tudor 2016:9

³ usp. Duboković 1959:60

napuštanju starih metoda svijetljenja plamtećom borovom luči. U ovom razdoblju ribolovni potencijal Vrboske prepoznala je i inozemna tvrtka Société Générale Française u vlasništvu Anglo-austrijske banke, koja 1898. u Vrboskoj gradi tvornicu za preradu ribe. *Fabrika* je neizostavan dio lokalne povijesti Vrboske, s obzirom na to da su brojni stanovnici posredno ili neposredno bili uključeni u njezin rad. Tvornica je imala nekoliko svojih brodova i mreža za lov sitne plave ribe, a otkupljivala je ulov od drugih lokalnih ribara koji su s njom surađivali. Dok je ribolov bio muški posao, u pogonu tvornice radile su uglavnom žene koje su zapošljavane sezonski, u ljetnom razdoblju kada je zbog ribolovne sezone potreba za radnom snagom bila povećana. Osim opskrbe austro-ugarskog, a kasnije jugoslavenskog tržišta ribljim proizvodima, proizvodi iz *Fabrike* izvozili su se diljem Mediterana, posebice u Grčku i Italiju, čiji su brodovi često dolazili na utovar u vrbovačku luku. Zbog ovoga Pomorska vlada sa sjedištem u Trstu u Vrboskoj već 1898. osniva i Carinski i lučki ured⁴.

Zbog svoje povijesti isprepletene s ribarstvom, Vrboska se naprosto nametnula kao logičan izbor za smještaj *Ribarskog muzeja*. Ipak, sama bogata ribolovna prošlost ne bi trebala baciti sjenu na drugi, možda još važniji razlog zbog kojega je Muzej otvoren upravo u Vrboskoj, a to je izuzetan trud i angažman Vrbovljana, koji su uglavnom volonterski sudjelovali u njegovom osmišljavanju i realizaciji.

Slika 2. Razglednica Vrboske početkom 20. stoljeća s motivom svičarice s acetilenskim feralom. Izdavač: Arhiv za propagandu Jadrana, Split (ustupila obitelj Beritić)

⁴ Dančević 1978:75

3. Institucionalni okviri osnivanja i rada Ribarske zbirke

Institucionalne početke muzejske djelatnosti na otoku Hvaru valja tražiti u okviru djelovanja nekadašnjeg Centra, prvotno osnovanog kao *Historijski arhiv u Hvaru* polovinom prošlog stoljeća, a koji je djelovao na čitavom otoku, s obzirom na to da je Hvar u to vrijeme bio jedna administrativna cjelina. Bila je to prva ustanova specijalizirana za zaštitu kulturne baštine našega otoka, iako joj je prvotna namjena bila arhivska djelatnost. Osnivač ove ustanove i njen dugogodišnji ravnatelj, Niko Duboković Nadalini, ubrzo proširuje djelatnost na zaštitu spomenika, osnivanje muzejskih zbirki, prikupljanje dokumentacije i stručnu knjižničnu djelatnost, pa je 1965. godine *Historijski arhiv* preregistriran u *Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara* s tri osnovne djelatnosti - arhivskom, muzejskom i konzervatorskom. U okvirima Centra uspostavljena je mreža povjerenika u manjim mjestima na otoku i intenzivno se istražuju teme iz političke, društvene, gospodarske, pomorske i kulturne prošlosti otoka.

Djelatnici i suradnici Centra, svjesni galopirajućih promjena tradicijske kulture, osobito gospodarstva, uslijed ubrzanog razvoja turizma i općih globalizacijskih procesa, pokrenuli su važne sakupljačke akcije. U tom je valu započelo i prikupljanje građe za *Ribarski muzej*, koje je potaknuo sam Duboković. On se 1971. godine s idejom o novom muzeju obraća Vrbovljaninu Antunu Ruževiću, umirovljenom kapetanu korvete JRM, koji s entuzijazmom pristaje biti rukovoditelj u postupcima prikupljanja muzejskih predmeta i osiguravanja njihovog smještaja. Akcije prikupljanja započinju početkom 1972. godine, kada još nije riješeno pitanje smještaja budućeg muzeja, pa u prvim mjesecima prikupljanja Ružević donirane predmete pohranjuje u svoju konobu. Ubrzo je uspostavljen i Odbor za formiranje Ribarskog muzeja, koji ovlašćuje grupu svojih članova (u sastavu: Kuzma Dobrovojić, Ivo Mihojević, Ivica Keršić i Ratko Franković) za dogovor s prof. Matom Dežulovićem o najmu prizemlja njegove kuće na rivi u Vrboskoj, uz obavezu adaptacije prostora za izlaganje muzejskih predmeta. Ugovor o najmu potpisan je u kolovozu 1972. godine.

Vrijedno je istaknuti i činjenicu da je od prvih sakupljačkih akcija, pa sve do prigodnog otvorenja u listopadu 1972., priprema muzeja počivala gotovo isključivo na volonterskom radu pojedinaca, izuzevši skromnu dotaciju Skupštine općine Hvar od 5.000 i kap. Luke Dančevića od 1.000 dinara⁵. Ovaj proces Ružević slikovito opisuje u jednom dopisu upućenom Centru 1973.:

Pionirskim radom i entuzijazmom mještana, u prvom redu ribara i boraca NOR-a, pronađeni su predmeti i eksponati u dvorištima i potkrovljima ribarskih kuća. Na taj način, djelomično smo sakupili unicate iz ribarske prošlosti za lov na plavu i pridnenu ribu. Za sve što je do sada učinjeno na uređenju prostorija i za prikupljanje eksponata nije utrošeno niti dinara. Međutim odbor muzeja suočio se s

⁵ Ružević 1975:2

*nedostatkom financijskih sredstava bez kojih ne možemo ni zamisliti daljnje uređenje i unaprjeđenje muzeja. Napominjemo da su sve dužnosti u muzeju volonterske i za to ne tražimo nikakvih dotacija*⁶.

Godine 1972. dolazi do promjene u vodstvu Centra. Potaknut mišlju da je vrijeme da netko drugi preuzme vodstvo, Duboković odstupa s mjesta direktora, a na njegovu poziciju dolazi arheolog Mladen Nikolanci iz Splita. Iako je Duboković u stanovitom smislu „pripremio teren” za osnivanje zbirke, za sav daljnji rad vezan uz stručna pitanja muzeja, poput koncepcije i izrade postava, komunikacije sa strukovnim ustanovama, pribavljanja dokumentacije i sl. bit će zaslužan upravo Nikolanci.

Kao novi direktor Centra, Nikolanci je oduševljen zatečenim entuzijazmom Vrbovljana, pa u jednom dopisu upućenom Republičkom fondu za unaprjeđenje kulturnih djelatnosti iz 1973. o počecima muzeja zapisuje:

*Dobrovoljni rad koji je prošle godine bio uložen sa strane mještana, ribara i boraca NOB-e, i koji će se ponoviti i u ovoj godini moglo bi se pokušati prikazati novčanim ekvivalentom, ali to ne bi imalo naročite svrhe osim možda samo s formalne strane. Želimo ovim samo skrenuti pažnju na taj - smatramo rijetki - fenomen entuzijazma kojim je malo ribarsko mjesto Vrboska prihvatilo inicijativu formiranja muzeja i koji je ono potvrdilo svojim efektivnim fizičkim učešćem. I ono što će se u ovoj godini izvesti bit će - očitije nego bilo kakvim pismenim pokazateljima - vidljivo iz fizičke prisutnosti izvedenog posla*⁷.

Prigodno otvorenje *Ribarskog muzeja* upriličeno je 8. listopada 1972. godine, u okviru obilježavanja tridesete godišnjice osnutka Jugoslavenske ratne mornarice, koja je svoj dan postrojbe slavila 10. rujna. Otvorenju su prisustvovali delegati mornarice, brojni mještani Vrboske i općinski rukovoditelji, a okupljenima su se obratili upravnik *Ribarskog muzeja* Antun Ružević i direktor Centra Mladen Nikolanci, a dirljiv govor održao je i tada najstariji vrbovački ribar Jakov Damjanić. Za svečanu atmosferu pobrinuli su se članovi mješovitog zbora *KUD-a Vrboska*, koji je u to vrijeme vodio Toni Krstinić. Premda je muzej formalno otvoren, bila je ovo samo prigoda da se javnosti prikaže sakupljeni materijal. Pred upravom muzeja i djelatnicima Centra bilo je još mnogo posla: osigurati osnovne uvjete za rad (poput struje, prilagođenog prostora, namještaja i sl.), izraditi koncepciju postava i pribaviti odobrenje za rad od Muzejskog savjeta Hrvatske. Početkom 1973. *Ribarskom muzeju* stižu i prve konkretnije dotacije (od općine Hvar 10.000 dinara i od Republičkog fonda za unaprjeđenje kulturnih djelatnosti 13.500 dinara - radna snaga i dalje je uglavnom bazirana na volonterskom radu)⁸. Paralelno s uređenjem prostora, Nikolanci komunicira s ravnateljstvom matične ustanove za sve etnografske zbirke na našem području - *Etnografskim muzejom Split*, i izrađuje prve nacрте i muzeološku koncepciju postava.

⁶ Nikolanci 1973., Dotacija za Ribarski muzej u Vrboskoj, dopis, MHB

⁷ Ružević 1973., Centru za zaštitu kulturne baštine Hvar, dopis, MHB

⁸ Ružević 1975: 2

Po pitanju infrastrukture muzej je opremljen do proljeća, i u svibnju 1973. otvara svoja vrata za posjetitelje. Formativne godine obilježile su poteškoće s financijama, ali i veliki entuzijazam djelatnika, volontera i suradnika *Ribarskog muzeja*. Nastavljeno je prikupljanje muzejskih predmeta koji su dijelom donirani, a dijelom otkupljeni te je formirana bogata zbirka ribarskih alata.

U vremenu svog osnutka, bio je ovo prvi specijalizirani *Ribarski muzej* na obalama Jadrana.

Slika 3. Nastup mješovitog zbora KUD-a Vrboska na otvorenju Ribarskog muzeja 1972. (ustupila Vinka Mrduljaš rođ. Ružević)

Uspostavom nove države početkom 1990-ih dolazi do preustroja općine Hvar u četiri manje jedinice - dva grada i dvije općine, a zbirke Centra predane su na upravljanje onim gradovima i općinama na čijem području se nalaze. Kao pravni sljednik Centra, u Hvaru je osnovan *Muzej hvarske baštine*. Starome Gradu su predane *Etnografska zbirka* u Tvrđalju te *Galerija Plančić* i *Kapetanska soba* u palači Biankini, koja od 2007. postaje sjedište *Muzeja Starog Grada*. Općini Jelsa predane su *Ribarska zbirka* u Vrboskoj i *Vinogradarska zbirka sa spomen sobom NOB-a* u Pitvama, koje su osnutkom *Muzeja općine Jelsa* 2010. godine ušle u fundus ove ustanove.

Usljed ovakvih institucionalnih promjena, *Ribarski muzej* je dva desetljeća bio otvoren za javnost tijekom ljeta, a bio je pod izravnom skrbi Općine Jelsa. Međutim, dva desetljeća je izostala kontinuirana stručna skrb o zbirci. Osim toga, zbirka nije imala status kulturnog dobra RH, a uvjet za njenu registraciju bio je izrada dokumentacije. Ovaj i druge povremene stručne postupke obavlja Ivana Radovani iz

Konzervatorskog odjela u Splitu. Njen popis građe bio je temelj Rješenja o preventivnoj zaštiti⁹, prvog koraka za formalno-pravnu zaštitu predmeta *Ribarskog muzeja* kao pokretnih kulturnih dobara RH. Osnutkom *Muzeja općine Jelsa* započinje nova faza sistematiziranja muzejske djelatnosti kroz istraživačku i izložbenu djelatnost, pedagoški rad te provođenje zaštitnih postupaka na muzejskim predmetima.

Novi izazovi započinju 2021. godine, kada *Ribarski muzej* ostaje bez izložbenog prostora. Paralelno, Općina Jelsa s *Muzejom općine Jelsa* kao partnerom, prijavljuje Projekt izgradnje zgrade Ribarskog muzeja u Vrboskoj na natječaj FLAG-a Škoji u okviru mjere 2.1. „Promicanje društvene dobrobiti i kulturne baštine u područjima ribarstva i akvakulture” iz lokalne razvojne strategije u ribarstvu FLAG-a Škoji 2014-2020. Odobrenje ovog projekta 2021. godine ključan je događaj u povijesti muzeja, jer nakon gotovo 50 godina „podstanarstva” muzej konačno dobiva svoj vlastiti prostor koji više neće biti adekvatan samo za prezentaciju ljeti, nego i za rad s korisnicima i realizaciju muzejskih programa i događaja tijekom čitave godine, što je nužan preduvjet za neometan i kontinuiran rad sa zajednicom.

Slika 4. Plakat s programom 50. obljetnice osnutka Ribarskog muzeja, dizajn: Nikola Križanac (Muzej općine Jelsa)

⁹ Ministarstvo kulture, Konzervatorski odjel u Splitu, Klasa:612-08/15-12/0387; Urbroj:532-04-02-15/15-1 od 24. kolovoza 2015.

Ipak, do dovršetka izgradnje nove zgrade i izrade novog stalnog postava, bilo je potrebno unajmiti novi privremeni izlagački prostor da bi se premostio ovaj smještajni vakuum između iseljenja iz starog i useljenja u novi prostor. Ovo je bilo osobito važno zbog toga što se radilo o obljetničkoj pedesetoj godini od osnutka muzeja, koju je trebalo primjereno obilježiti. Nametnulo se i pitanje prekida kontinuiteta izlaganja najstarijeg ribarskog muzeja na Jadranu. Općina Jelsa prihvaća ovaj prijedlog, i ubrzo je postignut dogovor s Mirjanom Damjanić, koja je ustupila svoju konobu od pedesetak m² na Pjaci za potrebe muzeja. Rezultat je bio mali, privremeni pregledni postav, u kojemu je izložena trećina predmeta zbirke, i koji je bio otvoren za javnost dva ljeta - 2022. i 2023. godine. Ovdje je 2022. godine priređena Proslava 50. obljetnice osnutka *Ribarskog muzeja*. Time je završeno prvih pola stoljeća *Ribarskog muzeja*, čija je buduća perspektiva razvoja u novoj zgradi.

4. Recentna djelatnost Ribarskog muzeja

Osnivanje *Muzeja općine Jelsa* bio je važan iskorak u radu *Ribarskog muzeja*, s obzirom na to da nakon više od dva desetljeća zbirka ovime ponovno dobiva jamstvo kontinuirane stručne skrbi kustosa. Time se ponovo uspostavljaju osnovni uvjeti za bavljenje muzejskom djelatnosti: istraživanjem, izložbama te pedagoškim radom i radom sa zajednicom. Doduše, u starom prostoru muzeja ovi uvjeti bili su daleko od idealnih, uzevši u obzir da su sve aktivnosti, osim razgledavanja postava, ovisile o nenatkrivenom vanjskom prostoru dvorišta muzeja, što je bitno ograničavalo rad sa zajednicom, posebice u zimskim mjesecima. Unatoč tome, od 2016. do 2022. u *Ribarskom muzeju* priređen je čitav niz ljetnih izložbi - od etnografskih izložbi iz vlastite produkcije, gostujućih izložbi realiziranih u suradnji sa srodnim baštinskim ustanovama, preko izložbi iz fundusa privatnih kolekcionara, brodomaketara, lokalnih umjetnika itd.

Istraživački rad intenzivira se od 2019. godine, kada se Muzeju odobrava novo zaposlenje, čime se rasterećuje dotad jedina zaposlena stručna osoba zadužena za sve zbirke *Muzeja općine Jelsa*. Sljedeće 2020. godine priređena je trajna izložba *Mriže, felori i ribarske stvori*, s ciljem kontekstualizacije stalnog postava i osuvremenjivanja muzeografskih aspekata zbirke, ali i da se sumiraju rezultati recentnijih etnografskih istraživanja o ribarskoj baštini Vrboske i otoka Hvara.

U ovom razdoblju u *Ribarskom muzeju* intenzivira se i pedagoški rad. Godine 2019. pokrenut je ljetni ciklus dječjih modelarskih radionica u suradnji s profesoricom tehničke kulture Katijom Barbić, koji je nastavljen 2020. i 2021., nakon čega je prekinut zbog preseljenja u manji prostor koji nije bio adekvatan za rad s djecom, no nastaviti će se u novoj zgradi muzeja. Radi se o radioničkim ciklusima od kojih se svaki odvija u desetak termina tijekom ljeta, a u kojima djeca dolaze u muzej te *pilaju*, bruse, i boje svoje modele. U koncipiranju radionica nastojimo se držati maritimnih motiva, pa su tema 2019. bili ribarski brodovi, 2020. svjetionici, a 2021. igra „memory” s motivima predmeta iz *Ribarskog muzeja*. U sklopu ovih radionica priređena su i dva izleta za

polaznike - 2020. u suradnji s tvrtkom *Plovput d.o.o.* na svjetionik u Sućurju, a 2021. u suradnji s lokalnom udrugom *Lantina* iz Vrboske, koja okuplja vlasnike i ljubitelje tradicijskih plovila, na ribolovni izlet na obližnji otočić Zečevo.

Osim ciklusa modelarskih radionica u suradnji s prof. Barbić, u stalnoj ponudi *Ribarskog muzeja* je i nekoliko jednodnevnih radionica za djecu i odrasle iz vlastite produkcije. Jedna od njih je dječja radionica izrade ambalaže za riblje konzerve, koja se referira na povijesnu priču o riboprerađivačkoj industriji u Vrboskoj. Druga radionica vrijedna spomena, koja je namijenjena i djeci i odraslima, odnosi se na rekonstrukciju postupka *mašćenja* ili *tanganja* mreža borovom korom, koji je za potrebe radionice primijenjen na bojanje bijelih pamučnih majica. Ova radionica izazvala je interes i van granica našeg otoka te smo s njom do sada gostovali na poziv srodnih ustanova u Rijeci i Splitu.

Osim radionica, u dvorištu bivšeg *Ribarskog muzeja* održavana su i brojna predavanja, predstavljanja knjiga, projekcije prigodnih filmova, prezentacije projekata i druge aktivnosti otvorene za zajednicu. Iako je uglavnom riječ o sadržajima vanjske produkcije, vrijedno je istaknuti i autorsko demonstracijsko predavanje o razvoju ribarskih ferala kroz povijest današnjeg voditelja zbirke Duje Dorotke, naslovljeno *Svitla prošlosti*, koje je zbog povećanog interesa održano dva puta u Vrboskoj tijekom 2022. i jednom u Rijeci 2023., na poziv jedne lokalne umjetničke udruge.

Slika 5. Brodomodelarska radionica za djecu iz 2020., voditeljica prof. Katija Barbić (Muzej općine Jelsa)

5. Prema novom stalnom postavu

Nova zgrada *Ribarskog muzeja* izgrađena je na sjevernoj strani uvale, u predjelu zvanom „Priko”. Projekt izgradnje financiran je sredstvima Europske unije iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo te Općine Jelsa, a arhitektonski projekt potpisuje Damir Čizmok iz projektnog ureda *Faros projekt d.o.o.* Nositelj projekta Izgradnje zgrade Ribarskog muzeja bila je Općina Jelsa, s *Muzejom općine Jelsa* kao partnerom. Obveze nositelja projekta odnosile su se na samu fizičku izgradnju, dok je *Muzej općine Jelsa* kao projektni partner bio zadužen za ostale prijavljene projektne aktivnosti, a to su tisak kataloga *Ribarske zbirke* te izrada muzejske aplikacije *Fish TrApp*.

Katalog zbirke izdan je dvojezično, i premda je nazvan „katalogom” (jer sadrži kataloški popis predmeta), zapravo je riječ o publikaciji u kojoj su tekstovima i fotografijama predstavljene sve glavne teme koje nam posreduju predmeti *Ribarskog muzeja*, kao i detaljan historijat ustanove i neke zanimljive crtice iz povijesti vrbovačkog ribarstva.

Aplikacija *Fish TrApp* napravljena je u suradnji s tvrtkom *Smart Technologies d.o.o* iz Splita, a radi se o aplikaciji s iskustvom „proširene stvarnosti”, kojom se određeni muzejski sadržaji implementiraju u javni prostor putem QR kodova razmještenih po Vrboskoj. Dvadeset pločica s QR kodovima bit će postavljeno diljem mjesta, a kada ih korisnici skeniraju, na ekranu im se otvaraju ili stare fotografije i razglednice fotografirane s pozicije na kojoj korisnik stoji, ili 3D modeli različitih scena i arhaičnih predmeta u prostoru. Po „otkrivanju” svih dvadeset lokacija, korisniku se otvara kviz od dvadeset pitanja vezanih za povijest i ribarsku baštinu Vrboske, a za dobar uspjeh na kvizu slijedi nagrada, koju će se moći preuzeti u *Ribarskom muzeju*.

Sve su navedene projektne aktivnosti u trenutku pisanja ovoga teksta u završnoj fazi realizacije, i *Ribarski muzej* bi konačno trebao otvoriti svoja vrata za posjetitelje do ljeta 2025. godine. Međutim, s obzirom na to da navedenim projektom nisu predviđena sredstva za muzejsko opremanje zgrade niti za izradu novog stalnog postava, ovo će biti privremeni muzejski postav, koji će biti izložen do mogućnosti realizacije trajnog postava. Paralelno s uređenjem ovog privremenog postava, *Muzej općine Jelsa*, u suradnji s arhitekticom Mateom Marinović iz Splita, 2024. izrađuje projekt konačnog stalnog postava, i trenutno traži sredstva za njegovu realizaciju. Muzeološku koncepciju novog stalnog postava potpisuju Marija Plenković i Duje Dorotka iz *Muzeja općine Jelsa*, a arhitektonski projekt Matea Marinović iz tvrtke K-M-G d.o.o.

Slika 6. Nova zgrada Ribarskog muzeja (Muzej općine Jelsa)

6. Izazovi novog stalnog postava

Premda je ribarstvo jedna od povijesno najznačajnijih gospodarskih grana na otoku i uobičajena referenca u reprezentaciji njegovih stanovnika, u istraživanju i prezentaciji fenomena ribarske baštine Vrboske susrećemo se s nekoliko izazova, koje je bilo potrebno precizno mapirati i imati u vidu prilikom izrade stalnog postava. Prvi od njih javlja se već u naslovu zbirke - *Ribarski muzej Vrboska*. Ranije je naznačeno da je naziv zbirke preuzet od *Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara*, no ovaj naziv može djelovati zbunjujuće i što se tiče opsega i naravi zbirke: je li riječ o zbirci *ribarstva Vrboske*, ili (općoj) zbirci *ribarstva* koja je smještena u Vrboskoj? U pokušaju odgovora na ovo pitanje, važno je istaknuti da se dominantne ribarske prakse na istočnom Jadranu ponekad i značajno razlikuju ovisno o regijama o kojima je riječ, i da svaka današnja ribarska (ili ponekad pomorska) zbirka na Jadranu predstavlja jedan uži krug ribarskih aktivnosti prisutnih na nekom određenom području. Ribarska zbirka u Vrboskoj tako predstavlja uobičajene tradicijske ribolovne tehnike i ribarski stil života karakterističan za područje srednje Dalmacije, a koji je najznačajnije obilježen lovom sitne plave ribe. Što se tiče porijekla predmeta, više od 90% ih je pribavljeno u Vrboskoj, a gotovo svi (uz svega nekoliko izuzetaka) su s otoka Hvara. Iako, dakle, predmeti zbirke predstavljaju jedno šire, srednjodalmatinsko područje, ona ima izražen lokalni karakter, koji također želimo uvažiti u novom stalnom postavu integriranjem nekih lokalnih informacija u kontekstualizirajuće sadržaje (dijalektalne nazive alata, ribarske anegdote iz Vrboske, lokalne specifičnosti i inovacije itd.).

Drugi izazov odnosi se na odabir pristupa istraživanju i izlaganju najveće teme *Ribarske zbirke* - lova srdele. Činjenica je da je udio ribarstva u današnjoj ekonomiji otoka Hvara zanemariv, i da govoreći o ovom gospodarski najvažnijem obliku ribolova u prošlosti uglavnom govorimo o praksama koje su danas napuštene. Pritom treba istaknuti da nije riječ samo o transformaciji pojedinih ribarskih tehnika uslijed tehnološkog razvoja, nego o apsolutnom napuštanju velikog gospodarskog ribarstva u ovom danas turističkom mjestu. S obzirom na to da je otprilike polovica stalnog postava posvećena upravo povijesnom lovu srdele u Vrboskoj, u razradi ove teme u našem slučaju možemo u izvjesnom smislu govoriti o *spasiteljskoj etnografiji*, odnosno očuvanju starih alata, znanja i vjerovanja za buduće generacije radi njihove povijesne i intrinzične vrijednosti za lokalnu zajednicu. Isto vrijedi za još jednu veliku temu iz postava, preradu ribe, čiji povijesni put staje 1968. godine zatvaranjem tvornice za preradu ribe u Vrboskoj.

Treći izazov odnosi se na raznolikost i brojnost ribarskih praksi i s njima povezanih alata predstavljenih u okviru tematske cjeline *Sitniji ribarski alat i pribor*, koji zahtijevaju grupiranje i posebnu kontekstualizaciju u ograničenom prostoru. Arbitraran kriterij srodnosti predmeta pritom se nametnuo kao jedini izbor te su skupine predmeta podijeljene na kategorije, unutar kojih će predmeti biti pojedinačno kontekstualizirani. To su: udičarski alati, alati za lov glavonožaca, vrše, osti i *kopitnjoci*. Od svih tema *Ribarskog muzeja*, predmeti ove tematske cjeline u najvećoj mjeri predstavljaju „živu baštinu”, s obzirom na to da se uglavnom radi o starim varijantama alata koji se i danas uobičajeno koriste u rekreativnom i poluprofesionalnom ribarstvu Vrboske, i kao takvi pogodna su baza za rad s lokalnom zajednicom.

Literatura

- Čavić, Aldo. 2004. Stari Grad. Povijesni vodič. Stari Grad: Centar za kulturu Staroga Grada.
- Dančević, Luka. 1978. Iz ribarske prošlosti Jelse i Vrboske. Zapis i zavičaj. Svezak V: 107-114.
- Duboković, Niko. 1959. Emancipacija naselja hvarske ravnice od feudalnog oblika crkvene uprave. Prilozi povijesti otoka Hvara. 1959. Vol I. No. 1: 48-70.
- Gamulin, Veronika. 2018. Od barake do fabrike: O preradi ribe na otoku Hvaru. Stari Grad: Muzej Staroga Grada.
- Nikolanci, Mladen. 1973. Ribarski muzej u Vrboski. Periodični izvještaj 45: 2-3.
- Nikolanci, Mladen. 1973. Dotacija za Ribarski muzej u Vrboskoj, dopis. Ribarski muzej Vrboska - Osnivanje, postava, eksponati, operativni arhiv, Muzej hvarske baštine.
- Ružević, Antun. 1973. Prva godina Ribarskog muzeja u Vrboskoj. Hvarski zbornik 1: 381-382.
- Ružević, Antun. 1973., Centru za zaštitu kulturne baštine Hvar, dopis. Ribarski muzej Vrboska - Osnivanje, postava, eksponati, operativni arhiv, Muzej hvarske baštine.
- Ružević, Antun. 1975. Izvještaj o radu sekcije u Vrboski. Periodični izvještaji 66: 2-5.
- Ružević, Antun. 1983. Deset godina od osnivanja Ribarskog muzeja u Vrboski. Periodični izvještaj 139: 11-12.
- Tudor, Ambroz. 2016. Osnutak i prostorni razvoj Vrboske do konca 18. stoljeća. U: Vrboska i njene znamenitosti, ur. Radoslav Tomić, 47-8245. Vrboska: Župa sv. Lovre - Vrboska.